

مقاله پژوهشی: راهبردهای ایران در قبال کنشگری چین در محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران در آسیای مرکزی

مجید رضانی^۱، داود امینی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰

چکیده

چین یکی از بازیگران و کنشگران اصلی در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی است. چین، بعد از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی همواره در تلاش بوده تا راهبرد نفوذ اقتصادی، سیاسی و امنیتی خود در این منطقه مهم را گسترش دهد. هدف اصلی چینی‌ها از کنشگری در قلمرو آسیای مرکزی، تثبیت و گسترش نفوذ خود از طریق رقابت با رقبای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود اعم از روسیه، ایالات متحده آمریکا، ناتو، ایران و ترکیه بوده است. با اینکه سیاست‌های منطقه‌ای ایران همسو با جمهوری خلق چین است با این حال گسترش دامنه نفوذ چین در منطقه آسیای مرکزی عرصه را برای کنشگران منطقه‌ای ج.ا.ایران تنگ‌تر کرده است. در این تحقیق به روش توصیفی-تحلیلی و از طریق مطالعه میدانی و اخذ نظرات متخصصین و کارشناسان حوزه مطالعات منطقه‌ای، ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی اقدام به تحلیل راهبردی تبعات حضور و کنشگری چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی گردید. مطابق خروجی تحلیل SWOT، راهبرد تهاجمی «SO» به‌عنوان راهبرد اصلی ایران در مواجهه با کنشگری چین در محیط امنیتی آسیای مرکزی انتخاب شد. برای اجرایی شدن راهبرد انتخاب شده ج.ا.ایران بر مبنای بهره‌گیری از قوت‌ها، درصدد استفاده از فرصت‌ها، برنامه‌ریزی راهبردی امنیتی در منطقه آسیای مرکزی را در دستور کار خود قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: محیط امنیتی، آسیای مرکزی، راهبرد، چین، جمهوری اسلامی ایران.

۱. دانش‌آموخته دکتری رشته امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

rmz.majid1969@gmail.com

۲. استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه افسری امام علی (ع).

مقدمه

آسیای مرکزی منطقه‌ای دارای مشخصات جغرافیایی، سیاسی، امنیتی و... ویژه است که در فضای رقابت‌های قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای با قرارگیری در محل اتصال منطقه ژئواستراتژیک اوراسیای مرکزی با دو منطقه ژئواستراتژیک شرق و جنوب آسیا به یکی از کانون‌های مهم همکاری، رقابت و تضاد در سطح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تبدیل شده است. توجه چین به آسیای مرکزی از آن جهت است که این کشور به خاطر قرابت جغرافیایی این منطقه را بخشی از محیط امنیتی خود تعریف کرده و با حساسیت زیادی کنشگری قدرت‌های رقیب منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را رصد می‌کند. چین با سه کشور از منطقه آسیای مرکزی (قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان) بیش از ۳۳۰۰ کیلومتر مرز مشترک سیاسی دارد. بر همین اساس، اتخاذ راهبرد بهینه برای حضور دائمی چین در این منطقه به‌عنوان یکی از کانون‌های جمعیتی و بازار مصرف دارای اهمیت زیادی است. درهم‌تنیدگی ژئوپلیتیکی چین با کشورهای آسیای مرکزی در ابعاد مختلف موجبات شکل‌گیری ترتیبات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و نظامی بین چین و کشورهای منطقه گردیده است (دهشیری و نشاسته‌سازان، ۱۳۹۶: ۷۶).

در طرف مقابل، با اینکه در اسناد بالادستی کشور و از منظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) توجه ویژه به همسایگان و مناطق ژئوپلیتیکی پیرامونی کشور برای توسعه همکاری‌های تجاری، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و فرهنگی مورد تأکید قرار گرفته است، ولی در عمل عدم وجود طرح‌های راهبردی همه‌جانبه در سطوح، بخش‌ها و لایه‌های مختلف مدیریتی کشور در قبال منطقه آسیای مرکزی کاملاً مشهود است. بی‌شک، عدم تبیین راهبردهای امنیتی واقع‌گرایانه ج.ا.ایران در محیط امنیتی آسیای مرکزی می‌تواند فرایند کنشگری کشور برای تثبیت و گسترش محیط امنیتی خود در آسیای مرکزی را با چالش‌های بزرگی مواجه نماید.

روژه دو کشور چین و ج.ا.ایران در تعامل و گاه‌ها در تقابل با هم برای تثبیت محیط امنیتی خود در آسیای مرکزی در حوزه‌های اقتصادی، نظامی-امنیتی، فرهنگی، سیاسی،

انرژی و حمل و نقل به کنشگری فعالانه خود ادامه می‌دهند. در حوزه‌های اقتصادی و فرهنگی و امنیتی، دو کشور چین و ج.ا.ایران دارای رقابت‌های جدی در منطقه آسیای مرکزی هستند. اگرچه جهت‌گیری کلی سیاست خارجی دو کشور در تقابل با نفوذ ائتلاف غربی و ناتو در این منطقه است، با این حال ماهیت کنشگری دو کشور زمینه‌های رقابت بین آن‌ها را به وضوح نمایان می‌کند. در آسیای مرکزی اهداف امنیتی چین معطوف به جلوگیری از حضور و سلطه (به ویژه سیاسی و نظامی) قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در آن است. همکاری نظامی-امنیتی با کشورهای منطقه جهت جلوگیری از نفوذ اسلام‌گرایی افراطی، ایجاد همگرایی سیاسی و اقتصادی نزدیک‌تر و اتحاد سیاسی-نظامی با برخی از کشورهای منطقه، استفاده بهینه از مرزهای طولانی و مشترک با کشورهای منطقه و بهره‌گیری از گرایش‌های سیاسی منطقه‌ای برای مقابله با رقبای استراتژیک، استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های کشورهای منطقه جهت تقویت موضع چین در عرصه منطقه‌ای و بین‌المللی و مهم‌تر از همه تسلط برای بازارهای اقتصادی منطقه از اهداف عمده حضور و کنشگری چین در آسیای مرکزی است. این اهداف اگرچه در برخی موارد بسترهای همکاری ایران با چین در قالب قرارداد همکاری راهبردی ۲۵ ساله بین دو کشور را فراهم می‌کند، اما برخی از آن‌ها با اهداف ج.ا.ایران در تضاد می‌باشند. همچنین تلاش ایران برای کنشگری بیشتر در مسائل امنیتی آسیای مرکزی از طریق عضویت رسمی در پیمان شانگهای و عدم اعلام موافقت رسمی چین با پیوستن ج.ا.ایران به این پیمان مهم منطقه‌ای ابعاد دیگری از تضاد منافع منطقه‌ای دو کشور مشخص می‌شود.

بنابراین سؤالی که این تحقیق به دنبال یافتن جواب برای آن است، این است که راهبردهای کلان مطلوب ج.ا.ایران در مواجهه با کنشگری چین در محیط امنیتی آسیای مرکزی کدام‌اند؟

برای پاسخ‌گویی به سؤال تحقیق، ابتدا از طریق مطالعه مبانی نظری و پیشینه تحقیقات انجام‌شده حول محور موضوع تحقیق عوامل مربوط به فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط قوت و نقاط ضعف جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با کنشگری چین در محیط امنیتی آسیای

مرکزی استخراج و بعد از احراز پایایی عامل‌ها از طریق پرسشنامه خبرگی، وزن عامل‌ها نیز مشخص شده و با استفاده از تکنیک SWOT راهبردها استخراج گردید.

پیشینه تحقیق

مطالعات و تحقیقات زیادی در مورد حضور چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران در منطقه آسیای مرکزی صورت پذیرفته است. تعدادی از مطالعات صورت گرفته و نتایج مستخرجه از آن‌ها به شرح زیر است:

تقی‌زاده انصاری (۱۳۹۷)، در پژوهشی تحت عنوان؛ «بررسی گسترش نفوذ ژئواکونومیکی چین در آسیای مرکزی» اشاره می‌کند؛ چین به علت داشتن مرزهای طولانی با کشورهای منطقه در تلاش برای افزایش نفوذ اقتصادی خود در منطقه است. چین برای نیل به این مهم، علاقه‌مند به ایفای نقش برای نهادینه شدن امنیت در آسیای مرکزی است. در مقیاس منطقه‌ای؛ حل و فصل مسائل و اختلافات مرزی با تاجیکستان، قرقیزستان، قزاقستان و روسیه، مبارزه با مسئله مشترک اسلام‌گرایان افراطی در منطقه خودمختار سین‌کیانگ تا آسیای مرکزی از طریق کنشگری در سازمان همکاری منطقه‌ای شانگهای از اولویت‌های سیاست خارجی چین در آسیای مرکزی است. همچنین مقابله‌جویی‌های راهبردی در برابر نفوذ فزاینده ایالات متحده آمریکا در آسیای مرکزی از راهبردهای کلان منطقه‌ای این کشور محسوب می‌شود.

دهشیری و نشاسته‌سازان (۱۳۹۶)، در پژوهشی تحت عنوان؛ «راهبردهای سیاست خارجی چین و ژاپن در آسیای مرکزی» عوامل ژئوپلیتیکی تأثیرگذار در کنشگری چین در آسیای مرکزی را حفظ تمامیت ارضی کشورهای منطقه، مقابله با بی‌ثباتی منطقه‌ای، بهره‌برداری از ارزش مواصلاتی و ارتباطی منطقه از طریق اجرای پروژه یک کمربند یک راه و ارزش ژئواکونومی انرژی آسیای مرکزی عنوان کرده‌اند.

رفیع و جامی (۱۳۹۵)، در پژوهشی تحت عنوان؛ «رویکرد نئومرکانتیلیست روسیه و چین به انرژی آسیای مرکزی» به بررسی سیاست‌های نئومرکانتیلیست (حمایت‌گرایی تجاری -

اقتصادی) چین در آسیای مرکزی را برای توسعه اقتصادی و افزایش ثروت ملی با ایفای نقش هژمون و بر مبنای بهره‌برداری حداکثری از منابع نفت و گاز این منطقه عنوان نموده‌اند. وستینگ (۲۰۱۷)، در پژوهشی تحت عنوان؛ «تصور ژئوپلیتیکی ایرانیان از آسیای مرکزی» به بررسی عوامل تأثیرگذار در روابط ایران و چین پرداخته است. حضور گسترده چین در آسیای مرکزی و فرصت‌های جدید برای ایران می‌تواند توسط چینی‌ها به منبع تنش و رقابت تفسیر شود. به ویژه اینکه در چشم‌انداز فضای پسارجم، ایران در تلاش برای افزایش همکاری در زمینه انرژی و ترانزیت با هند است.

تبیین چارچوب نظری تحقیق

محیط امنیتی

اگرچه تعریف مشخص و روشنی توسط صاحب‌نظران و اندیشمندان حوزه امنیتی در خصوص محیط امنیتی صورت نگرفته ولیکن با بهره‌گیری از تعاریف قریب به مضمون یا نزدیک به مفهوم محیط امنیتی^۱ تلاش می‌گردد که رهیافتی برای درک و شناخت بهتری از محیط امنیتی ارائه شود. از آنجایی که ادبیات نظری مربوط به این واژه ترکیبی در منابع و مکاتب لاتین یافت نمی‌شود، معادل محیط امنیتی در واژگان کلیدی انگلیسی ترکیبی از عباراتی از قبیل؛ امنیت سرزمینی^۲، امنیت پیرامونی^۳ و امنیت منطقه‌ای^۴ است.

محیط امنیتی کشورها محصول تعامل عوامل متعددی است که در مجموع، ساختار و موازنه قدرت را شکل می‌دهند؛ این محیط عوامل قدرت و ضعف، تهدید و فرصت یک کشور را تعیین می‌کند و از خود آن کشور نیز تأثیر می‌پذیرد. در نظام بین‌الملل کنونی، محیط امنیتی محیط کل نظام و محیط امنیتی هر کشور ویژگی‌هایی دارد که برای شناخت محیط امنیتی باید این ویژگی‌ها را شناخت (امینان، ۱۳۹۰: ۶).

-
1. Security Environment.
  2. Homeland.
  3. Peripheral Security.
  4. Regional Security.

محیط امنیتی یکی از قطب‌های سه‌گانه شناخت امنیت (ماهیت دولت، تهدیدات و امنیت ملی) است. از جمله ویژگی‌های برشمرده شده برای محیط امنیتی ماهیت متلون و تغییر شکل‌پذیری، اطمینان‌ناپذیری، پیچیدگی و ابهام موجود در آن است. این خصایص که تحمیل‌کننده ویژگی‌های شکنندگی، بی‌ثباتی و پیش‌بینی‌ناپذیری در آینده نزدیک و دور در یک سیستم حکومتی و خلع اراده‌کننده تصمیم‌گیری راهبردی و تحلیل صحیح از شرایط و اوضاع موجود فراهم می‌آورد که نوع نگرستن به آن، تأثیر مستقیمی در اتخاذ شیوه عمل مجریان اتخاذ می‌نماید (عصاریان‌نژاد، ۱۳۸۷)

محیط امنیتی فضایی است که در آن بازیگران مختلف می‌توانند نیازهای امنیتی خود را با استفاده از قابلیت‌های موجود در محیط جغرافیایی دسته‌بندی و امکان پیگیری آن‌ها را تا رسیدن به هدف فراهم نمایند (فراهی، ۱۳۹۶: ۱۴۱)؛ به عبارت دیگر محیط امنیتی عبارت است از فضای مشخصی از عناصر و اجزای حیاتی و امنیت‌ساز که موجب دفع تهدید و تسهیل در تحقق منافع امنیت ملی حاکم بر آن محیط می‌شود (عصاریان‌نژاد، ۱۳۹۰).

درواقع، محیط امنیتی منطقه‌ای، عرصه نزدیک و تأثیرگذار دولت است و مجموعه‌ای از بازیگران دولتی و غیردولتی را در برمی‌گیرد. مجاورت جغرافیایی در کنار قابلیت‌های تهاجمی و ایدئولوژیکی از اصلی‌ترین متغیرهای مؤثر بر درک دولت‌ها از تهدیدهای امنیتی این محیط است.

ویژگی‌های محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی

ج.ا.ایران به علت پیوستگی سرزمینی و از دیدگاه تاریخی، فرهنگی، مذهبی و موضوع انتقال انرژی، دارای گزینه‌های نفوذ سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در آسیای مرکزی است و البته از دگرگونی‌ها در آنجا اثر می‌پذیرد. پیوندهای امنیتی با آسیای مرکزی، همسانی‌های تمدنی و دینی با کشورهای این منطقه، توانمندی ایران در همگرایی با کشورهای منطقه، کنشگری ایران در این منطقه را توجیه می‌کند (فیرحی، ۱۳۹۵: ۲۱۰). محیط امنیتی ج.ا.ایران در

آسیای مرکزی در بسترهای متعدد ژئوپلیتیکی، دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی است.^۱ اهم ویژگی‌های محیط امنیتی ج.ا.ایران در منطقه آسیای مرکزی مطابق جدول ۱ است.

جدول (۱): ویژگی‌های محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی

بستر ژئوپلیتیکی	ویژگی‌های محیط امنیتی ج.ا.ایران در منطقه
جغرافیا	<ul style="list-style-type: none"> - داشتن مرز مشترک جغرافیایی با آسیای مرکزی و منطبق بودن مرزهای محیط امنیتی با مرزهای جغرافیایی. - گستردگی قلمرو جغرافیایی و تنوع جغرافیای طبیعی و جغرافیای انسانی در آسیای مرکزی. - انزوای جغرافیایی و محصور بودن کشورهای منطقه در خشکی.
فرهنگ و تمدن	<ul style="list-style-type: none"> - اشتراکات تمدنی، تاریخی و فرهنگی با کشورهای منطقه. - اشتراکات زبانی عامل همگرایی فرهنگی با کشورهای منطقه.
دین و مذهب	<ul style="list-style-type: none"> - غالب بودن اسلام سنتی و میانه‌رو در بین توده‌های مردم آسیای مرکزی با گرایش به اهل بیت^(ع). - گسترش دامنه بنیادگرایی اسلامی و فعالیت گروه‌های تکفیری با حمایت عربستان سعودی در منطقه. - وجود تعارضات ایدئولوژیکی بین مکتب اسلام سنتی میانه‌رو و گروه‌های تروریستی و تکفیری.
قومیت و سرزمین	<ul style="list-style-type: none"> - تعدد اقوام و مذاهب تمایلات تجزیه‌طلبانه، اختلافات قومی و زبانی، مذهبی - فرهنگی. - ناهمگونی و واگرایی در میان کشورهای منطقه و افزایش دامنه بحران‌های مرزی و سرزمینی.
حکومت	<ul style="list-style-type: none"> - اقتدارگرایی ساختارهای حکومتی، ضعف فرایند دموکراسی و وجود حکومت‌های استبدادی و موروثی. - سکولاریسم و حاشیه رانده شدن احزاب و گروه‌های اسلام‌گرای معتدل و میانه‌رو. - حاکمیت سرکوبگر عامل افزایش دامنه اسلام‌گرایی افراطی، سلفی‌گری و وهاب‌گری. - نبود نبوغ سیاسی کامل در حوزه حاکمیتی و وابستگی کشورها به قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای.
اقتصاد	<ul style="list-style-type: none"> - درون‌زا نبودن اقتصاد کشورهای منطقه. - وابستگی شدید به کریدورهای مواصلاتی کشورهای همسایه در حوزه تجارت. - تک‌محصولی بودن اقتصاد کشورهای منطقه. - برخورداری از ساختارهای اقتصادی سنتی، ضعیف و شکننده.
سازه‌ها (پیمان‌ها)	<ul style="list-style-type: none"> - وجود پیمان‌های چندجانبه نظامی و دفاع مشترک بین کشورهای آسیای مرکزی با قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در تعارض با منافع ملی ج.ا.ایران. - عدم عضویت دائم ج.ا.ایران در سازه‌ها و پیمان‌های اصلی اقتصادی و امنیتی موجود در منطقه.
رقابت و تضاد	<ul style="list-style-type: none"> - شکننده بودن محیط امنیتی ج.ا.ایران آسیای مرکزی به علت رقابت گسترده چین، روسیه و - آمریکا برای تثبیت حضور خود در این منطقه. - فعال بودن پروژه ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی در منطقه. - تنش و رقابت کشورهای منطقه بر سر بهره‌برداری از منابع آبی مشترک.

۱. مصاحبه با دکتر جهانگیر کرمی (۹۸/۰۷/۲۹).

کنشگران محیط امنیتی آسیای مرکزی

شاخص‌های برجسته و راهبردی محیط امنیتی آسیای مرکزی موجب گردیده علاوه بر ج.ا.ایران و چین بازیگران مختلف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای با حضور و کنشگری خود در این منطقه ژئوپلیتیکی سعی در گسترش و تثبیت جایگاه خود هستند. اهم بازیگران فرامنطقه‌ای شامل ایالات متحده آمریکا، اتحادیه اروپا، ناتو است. بازیگران منطقه‌ای نیز شامل روسیه، رژیم صهیونیستی، ترکیه، عربستان سعودی، هند و پاکستان است (فرهادی، ۱۳۹۶: ۱۴۷). بسترهای کنشگری بازیگران فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی مطابق جدول ۲ است.

جدول (۲): بسترهای کنشگری بازیگران فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای

مرکزی

بسترهای کنشگری	بازیگر
تلاش برای تسلط به منابع و دالان‌های حمل‌ونقل انرژی نفت و گاز منطقه.	ایالات متحده آمریکا
ایجاد مراکز لجستیکی در منطقه برای پشتیبانی از نیروهای خود در افغانستان و خاورمیانه.	
افزایش عمق نفوذ استراتژیکی در مجاورت مرزهای ج.ا.ایران و روسیه.	
تلاش برای مهار ج.ا.ایران و تکمیل حلقه محاصره راهبردی در پیرامون ایران.	
فراهم بودن زمینه‌های حضور نظامی آمریکا در منطقه در مواقع ضروری به علت ضعف نظام امنیت دسته-جمعی در آسیای مرکزی.	
حمایت از حضور و نفوذ رژیم صهیونیستی در آسیای مرکزی.	
نهادینه‌سازی راهبرد هرج و مرج فعال در حیط خلوت قدرت‌های بزرگ آسیای شرقی نظیر روسیه، چین و هند.	
اتخاذ رویکرد مهار اقتصادی چین با اجرای سیاست ثقل‌گرایی آسیایی.	
ممانعت از افزایش دامنه گسترش اسلام سیاسی.	
انعقاد موافقت‌نامه‌های نظامی با کشورهای منطقه برای کنشگری در ترتیبات امنیتی و نظامی در راستای راهبرد «مشارکت برای صلح».	
تشکیل دوره‌های آموزشی و برگزاری همایش‌های نظامی در کشورهای منطقه مثل ازبکستان، قزاقستان و ترکمنستان.	
تأمین و تقویت امنیت و ثبات مورد نظر آمریکا در آسیای مرکزی.	

بازیگر	بسترهای کنشگری
	استقرار سیستم‌های راداری و شنودی در کشورهای آسیای مرکزی.
	تعیین ساختار امنیتی منطقه بدون حضور ج.ا.ایران و ممانعت از حضور و نفوذ ج.ا.ایران در آسیای مرکزی.
	آموزش نیروهای مرزبانی کشورهای آسیای مرکزی در مبارزه با قاچاق مواد مخدر.
	محدود شدن عرصه برای فعالیت گروه‌های افراط‌گرای اسلامی مستقر در آسیای مرکزی.
اتحادیه اروپا	تمرکز اتحادیه اروپا بر مسائلی نظیر مقابله با قاچاق مواد مخدر.
	برنامه‌ریزی برای بهره‌برداری از منابع اقتصادی منطقه و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های کشورهای منطقه.
	اجرای طرح حمل‌ونقل استراتژیک تراسیکا.
	تدوین سند جدیدی با عنوان «اتحادیه اروپا و آسیای مرکزی» برای توسعه همکاری.
رژیم صهیونیستی	همسویی با سیاست‌های سلطه‌گرانه آمریکا در آسیای مرکزی.
	ایجاد شبکه‌های لازم در کشورهای منطقه برای گسترش یهودیسم در آن و ترویج تفکرات صهیونیستی در منطقه.
	توسعه پیوندهای اقتصادی، گسترش روابط اقتصادی با کشورهای منطقه به‌ویژه در بخش کشاورزی، آبیاری و مدیریت منابع آب.
	جلب حمایت کشورهای منطقه در سازمان‌های بین‌المللی برای رفع بحران مشروعیت بین‌المللی رژیم.
	افزایش عمق استراتژیک خود را در منطقه آسیای مرکزی و جلوگیری از تشکیل جبهه ضدصهیونیستی در منطقه.
	تحکیم بیشتر روابط با آمریکا از طریق پیوند با کشورهای منطقه و عمل کردن به‌عنوان سرپل، در این روابط آمریکا و رژیم صهیونیستی.
	نزدیکی به مرزهای شرقی ایران و تلاش برای استقرار سامانه‌های راداری و شنودی در مجاورت مرزهای کشور.
	تلاش برای کسب مشروعیت منطقه‌ای و جهانی از طریق رخنه در منطقه آسیای مرکزی.
	برنامه‌ریزی کلان برای استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی منطقه برای انزوا کشیدن ج.ا.ایران از آغاز قرن بیست‌ویکم.
روسیه	افزایش دامنه حضور نظامی و امنیتی در منطقه در چارچوب پیمان شانگهای.
	راهبرد یک‌جانبه‌نگرانه روسیه برای نفوذ در منطقه آسیای مرکزی.
	تلاش گسترده روسیه برای نهادینه کردن زبان روسی در منطقه و ممانعت از جایگزینی آن با سایر زبان‌ها از جمله زبان فارسی.

بازیگر	بسترهای کنشگری
ترکیه	موضوع‌گیری‌های صریح و سرسختانه روسیه در برابر آمریکا و غرب و ناتو با هدف پیشگیری از ادامه توسعه نفوذ و سلطه غرب در قلمرو سنتی در آسیای مرکزی.
	همگرایی اقتصادی در منطقه برای ممانعت از نفوذ اقتصادی آمریکا و اتحادیه اروپا و رژیم صهیونیستی در منطقه آسیای مرکزی.
	برنامه‌ریزی راهبردی برای ممانعت از نفوذ، توسعه و گسترش افراط‌گرایی اسلامی در منطقه.
	وجود زمینه‌های همکاری در اجرای طرح‌های مشترک ایران و روسیه جهت برقراری امنیت در منطقه و مبارزه با مواد مخدر.
	همکاری با کشورهای منطقه در زمینه فناوری و تکنولوژی نظامی برای حمایت آن‌ها را در برابر چالش‌های امنیتی و تهدیدات تروریستی.
	زمینه‌سازی برای ایجاد اتحادیه ترک‌زبانان در منطقه.
عربستان سعودی	نفوذ اقتصادی، سیاسی، فرهنگی با سیاست پان‌ترکیسم.
	تدوین چارچوب ایدئولوژی پان‌ترکیسم و تلاش برای ایجاد قلمرو ترکستان بزرگ.
	سرمایه‌گذاری در بخش‌های اقتصاد برای ارتقای سطح مبادلات تجاری و تسهیل روابط انرژی و حمل‌ونقل انرژی در منطقه.
	حمایت‌های سیاسی از کشورهای ترک‌زبان منطقه (ازبکستان، قزاقستان، ترکمنستان و قرقیزستان) و تبلیغ نظام سیاسی سکولار.
افغانستان	نفوذ فرهنگی از طریق کمک مالی به کشورهای منطقه آسیای مرکزی.
	تلاش برای گسترش دامنه‌ها و هیئت در منطقه آسیای مرکزی.
	مخدوش‌سازی روابط سیاسی، فرهنگی و اقتصادی بین کشورهای منطقه و ج.ا.ایران (به‌ویژه تاجیکستان). دامن زدن به پروژه ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی در منطقه آسیای مرکزی.
پاکستان	افزایش دامنه نامنی‌های مرزی به علت ترانزیت مواد مخدر از افغانستان به کشورهای منطقه آسیای مرکزی.
	افزایش دامنه افراط‌گرایی اسلامی موجود در افغانستان به کشورهای منطقه آسیای مرکزی.
	وجود خلأهای امنیتی و تردد عناصر تندرو و تروریستی بین مرز افغانستان و کشورهای منطقه آسیای مرکزی.
پاکستان	مبارزه با تروریسم بین‌المللی و افراط‌گرایی اسلامی در منطقه آسیای مرکزی.
	رقابت با ج.ا.ایران و هند و تلاش برای افزایش نقش بندر گوادر به‌منظور تبدیل آن به مهم‌ترین بندر جهت ترانزیت کالا به منطقه.
	همکاری امنیتی با کشورهای منطقه برای مدیریت تهدیدات گروه‌های تندرو اسلام‌گرا.

بازیگر	بسترهای کنشگری
۹	افزایش انگیزه‌های هند برای کمک به توسعه بندر چابهار برای ترانزیت کالاها و مصرفی کشورهای منطقه از طریق مسیر ایران.
	پیگیری سیاست نوین هند با نام «پیوند با آسیای مرکزی» و متعاقباً محدود شدن عرصه برای نفوذ علمی و اقتصادی ج.ا.ایران در منطقه.
	افزایش دامنه رقابت هند و پاکستان در این منطقه.

اهداف چین در منطقه آسیای مرکزی

پیوند چین با آسیای مرکزی موضوعی بنیادی بوده و ریشه در تاریخ دارد. به غیر از جنبه تاریخی، راهبردهای چین در آسیای مرکزی بر مبنای مقوله‌های مهم سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی به شرح زیر تعریف شده است:

الف) حفظ تمامیت ارضی و مقابله با بی‌ثباتی

از زمان فروپاشی شوروی، کشورهای تازه متولدشده شاهد ظهور نیروهای ملی‌گرای ترک دارای ایدئولوژی اسلامی بودند که خواستار احیای هویت اسلامی و زبانی خود بودند. نگرانی چین از این بازخیز هویتی مربوط به منطقه اویغورستان است که در همسایگی این کشورها قرار داشته و تحولات حادث شده تهدیدی برای ثبات داخلی چین محسوب می‌شوند. به‌علاوه اینکه کشورهای مذکور فاقد ثبات سیاسی و نظامی کافی بوده و در نتیجه همواره با مسئله کنترل مرزهای خود روبرو بوده‌اند. همین بی‌ثباتی‌ها نیز بستر شورش‌های مختلف را در سین کیانگ چین فراهم کرده است. این موضوع یکی از دلایل تشکیل سازمان همکاری شانگهای در ۱۹۹۶ میلادی بود. یکی از این نگرانی‌ها مسئله جدایی طلبی بود که در بسیاری از این کشورها فعال بوده است. مسئله سین کیانگ و پیوند آن با کشورهای آسیای مرکزی علاوه بر بعد افراط‌گرایی و تفاوت این منطقه با جمعیت اکثریت چینی (هان‌ها) مسئله محافظت از مرزها را به وجود آورده است (نوائی و شاه‌علی، ۱۳۹۱: ۱۰۵).

ب) بهره‌مندی از امتیازات مواصلاتی و ارتباطی آسیای مرکزی

در دوران تاریخی چین باستان جاده ابریشم مسیر مواصلاتی بسیار قدیمی بود که بخش مهمی از آن از آسیای مرکزی عبور کرده و آسیای شرقی را به اوراسیا و از آنجا به اروپا پیوند می‌داد. جاده ابریشم جدید تحت عنوان «یک کمربند- یک راه»، با تبعیت از مسیر جاده ابریشم باستانی، اهمیت آسیای مرکزی را برای ترانزیت کالا برای چینی‌ها بی‌بدیل ساخته است. در حالی که جاده ابریشم مورد نظر آمریکایی‌ها و ایده‌پرداز اصلی آن، فردریک استار^۱ با هدف کمک به توسعه و ثبات افغانستان زیرساخت‌های روسیه را به کشورهای آسیای مرکزی و سپس به افغانستان، پاکستان و هند متصل می‌کند و ایران را از جاده ابریشم جدید کنار می‌گذارد، طرح چین با مفهوم غربی آن کاملاً متفاوت است (خداقلی پور، ۱۳۹۶: ۲۰-۱۹).

طرح جدید چینی با دو بخش بری و بحری، با رویکردی صلح‌طلبانه و جامع و دارای ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی است. این طرح، ابتکاری و بلندپروازانه برای احداث و ارتقای جاده‌ها، خط راه‌آهن، بنادر و زیرساخت‌ها در سراسر آسیا و اروپا و به منظور تقویت اقتصاد چین و بیش از شصت کشور مسیر است. ایران نیز با داشتن موقعیت استراتژیکی مهم یکی از مسیرهای مهم بری و بحری طرح مذکور است. شواهد تاریخی و فرهنگی از نقش مهم ایران در جاده ابریشم باستانی حکایت می‌کند. با این حال معضلات و تهدیداتی نیز در این حوزه متوجه ج.ا.ایران است. یکی از این مشکلات فضای روانی ناشی از تحریم‌های بین‌المللی به‌ویژه در فضای پسابرجام در حوزه مبادلات پولی و مالی و بانکی است. همین مسئله باعث شده تا چین به آمادگی ایران برای ورود به این پروژه بزرگ تردید کند (خداقلی پور، ۱۳۹۶: ۳۸).

عملیاتی شدن پروژه یک کمربند-یک راه در واقع در قالب راهبرد دسترسی و ضددسترسی^۲ چین در تقابل با رقبای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مستقر در محیط امنیتی آن کشور مفهومی است

1. Fredrick Starr.

2. Anti Access.

که بر مبنای فعل و انفعالات در صحنه عملیات (رزمی و پشتیبانی رزمی) معنا و مفهوم پیدا می‌کند. در واقع ضددسترسی چین در مقابل اصل مانور^۱ کشورهای رقیب در قلمرو جغرافیایی اقیانوس هند و آرام، مطرح می‌شود (مرکز مطالعات راهبردی دانا، ۱۳۹۸: ۸). طبق سند دفاعی سفید ارتش آزادی‌بخش خلق چین در سال ۲۰۱۹ میلادی، بخشی از مأموریت این نیروها تقویت نیروهای فرامرزی چین با امکانات لجستیکی است. چین در حال حاضر در ۴۶ کشور، بیش از ۷۵ بندر را تحت کنترل خود دارد. پکن در سال ۲۰۱۷ میلادی اولین بندر لجستیکی فرامرزی خود را در جیبوتی ایجاد کرد. پاکستان و کامبوج دو مقصد بعدی برای ایجاد پایگاه‌های چین هستند. نگرانی مطرح شده از سوی برخی کارشناسان احتمال استفاده از این پایگاه‌ها در آینده به‌عنوان یک هاب نظامی و علنی شدن حضور نظامی چین در برخی از کشورهایی است که در ابتدا به بهانه مشارکت اقتصادی راه ورود خود را هموار کرده بود.^۲

ج) بهره‌مندی از امتیازات ژئواکونومی آسیای مرکزی در حوزه انرژی

پیشرفت اقتصادی چین و نیاز به تداوم این رشد باعث افزایش نیاز به منابع عظیم نفت و گاز توسط این کشور شده است؛ به گونه‌ای که در حال حاضر به دومین مصرف‌کننده انرژی جهان تبدیل شده است. پیش‌بینی می‌شود چین در سال ۲۰۳۰ میلادی، حدود ۱۸ درصد از مصرف انرژی جهان را به خود اختصاص دهد (Wei, 2016: 5). در این راستا چین سه هدف را در آسیای مرکزی دنبال می‌کند؛ اول، آسیای مرکزی میان غرب آسیا (خاورمیانه) و سیبری قرار گرفته پس همکاری‌های انرژی با این منطقه دسترسی چین به دو تولیدکننده اول نفت در جهان را راحت می‌کند. دوم، همکاری با آسیای مرکزی خطر انتقال انرژی با کشتی از طریق دریا را کاهش می‌دهد و از مواجهه با آمریکا و ژاپن در دریا پرهیز می‌شود. سوم با افزایش نفت و گاز طبیعی در ترکیب سوخت خود و کاهش زغال‌سنگ از فشارهایی که به‌واسطه مسائل زیست‌محیطی و تغییر اقلیم در آینده به آن وارد خواهد آمد جلوگیری می‌نماید (دهشیری و نشاسته‌سازان، ۱۳۹۶: ۸۱).

1. Maneuver.

2. <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/09/04/2143033>.

آنچه که در رابطه با روابط ایران و چین در آسیای مرکزی قابل توجه است، این است که چین در واقع بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار ایران به‌ویژه در بخش‌های زیرساخت‌های حمل‌ونقل و پروژه‌های توسعه هیدروکربن است. توسعه طرح جدید چین (کمربند راه چین) نه فقط برای کشورهای آسیای مرکزی، بلکه برای ایران نیز بسیار حائز اهمیت است و باعث تنوع‌بخشی به مسیرهای تجارت و صادرات آن‌ها می‌شود و علاوه بر این، در چارچوب یک راهبرد وسیع چینی، ایران را با کشورهای منطقه در یک واحد اقتصادی مجزای مبتنی بر این طرح ادغام می‌کند. برای ایران این طرح به معنای بی‌اثر شدن تحریمات اقتصادی تنبیهی آمریکا است. با این حال این احتمال وجود دارد که ادغام ایران در اقتصادی جهانی بر روابط دو کشور ایران و چین تأثیرات منفی برجای گذارد، زیرا باعث تنوع‌بخشی و گسترش انتخاب‌های ایران و تمایل به سمت دیگر بازارها و شرکای قدرتمند همچون اتحادیه اروپا می‌شود؛ بنابراین حضور گسترده چین در آسیای مرکزی و فرصت‌های جدید برای ایران می‌تواند توسط چینی‌ها به منبع تنش و رقابت تفسیر شود؛ به‌ویژه اینکه در چشم‌انداز فضای پساجام، ایران در تلاش برای افزایش همکاری در زمینه انرژی و ترانزیت با هند است. در نهایت پراگماتیسم بر سیاست‌های چین و ایران در آسیای مرکزی حاکم بوده است. سیاست ج.ا.ایران در آسیای مرکزی بر این مبنا قرار دارد که اهداف اقتصادی را در صف مقدم قرار داده است (Wastnidge, 2017: 5).

د) پیگیری اهداف امنیتی در آسیای مرکزی

یکی راهبردهای چین به چالش کشیدن وضعیت هژمونیک ایالات متحده آمریکا در آسیای مرکزی است. چینی‌ها به دنبال تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ نظامی برای هژمونی در منطقه آسیای مرکزی نیستند، بلکه دستیابی به بازار بزرگ و بدل به یک قدرت بزرگ در منطقه از اهداف راهبردی چین در این منطقه است. دیپلماسی چین پس از جنگ سرد در قبال همسایگان خود خصوصاً کشورهای منطقه آسیای مرکزی صلح‌آمیز بوده است. توسعه مسالمت‌آمیز بر مبنای تضمین راهبردی برای همسایگان از بسترهای اصلی تأمین چین منافع اقتصادی و امنیتی آن در منطقه آسیای مرکزی است (Clarke, 2017: 13).

چین به دلایل امنیتی به شدت نگران محاصره راهبردی خود توسط آمریکا است و پایگاه‌های نظامی آمریکا در کشورهای منطقه و سپس انقلاب‌های رنگی را تهدیدی بر ضد خود می‌داند (کرمی و عزیزی، ۱۳۹۲: ۱۴۵). با در نظر گرفتن نوع حکومت در چین، هرگونه فرایند دموکراسی‌سازی در کشورهای آسیای مرکزی می‌تواند تهدیدی برای چین تلقی شود. برخی تحلیلگران سیاسی معتقدند علت اصلی تشکیل سازمان همکاری شانگهای و متعاقباً تقویت آن توسط چین و روسیه مقابله با هژمونی طلبی آمریکا بوده است (رفیع و بختیاری جامی، ۱۳۹۲: ۹۷-۹۶).

جدول (۳): حوزه‌های کنشگری چین در آسیای مرکزی

حوزه‌های کنشگری	راهبرد
امنیتی	تلاش برای افزایش عمق راهبردی در منطقه آسیای مرکزی
	رقابت راهبردی با آمریکا و غرب در منطقه
	همکاری امنیتی با کشورهای منطقه برای مقابله با بی‌ثباتی‌های سیاسی، قاچاق مواد مخدر و تروریسم
	کنشگری در معادلات امنیتی منطقه در حوزه مقابله با قدرت گرفتن گروه‌های افراط‌گرای اسلامی
اقتصادی	مرتفع نمودن مسائل و اختلافات مرزی و سرزمین با کشورهای همسایه در آسیای مرکزی
	قبضه کردن بازارهای اقتصادی منطقه از طریق گسترش دامنه فعالیت اقتصادی و عمرانی در کشورهای منطقه آسیای مرکزی
	دسترسی به منابع ارزان انرژی نفت و گاز منطقه
	توسعه همکاری‌های اقتصادی با کشورهای منطقه از طریق تعمیق روابط در چارچوب سازمان همکاری منطقه‌ای شانگهای
ارتباطی و مواصلاتی	سرمایه‌گذاری گسترده چین در طرح «یک کمربند-یک جاده» برای تثبیت جای پای خود در منطقه آسیای مرکزی
	استفاده بهینه از شبکه‌های حمل و نقل ریلی و جاده‌ای کشورهای منطقه‌ای برای گسترش تبادلات اقتصادی و تجاری با کشورهای منطقه
	استفاده بهینه از موقعیت ممتاز جغرافیایی منطقه آسیای مرکزی برای ارتباط با حوزه‌های ژئوپلیتیکی پیرامونی مثل قفقاز و خاورمیانه

اهداف ج.ا.ایران در آسیای مرکزی

با پایان جنگ تحمیلی و شرایط خاص آن سال‌ها، متأثر از گفتمان سازندگی و نظریهٔ ام‌القرآ به تعبیر آن روزها، ج.ا.ایران کوشید تا سیاست معتدلی را نسبت به منطقهٔ آسیای مرکزی اتخاذ کند (کرمی، کریمیان، ۱۳۹۶: ۵۰). برای این کار ایران کوشید تا بر مبنای پیوندهای گستردهٔ تاریخی و تمدنی و مذهبی و زبانی با کشورهای منطقه، از ظرفیت‌های خود در حوزه‌های هم‌جواری جغرافیایی، زیرساخت‌های ارتباطی ریلی و زمینی برای تعامل با کشورهای منطقه استفاده نماید. در حوزهٔ اقتصادی ج.ا.ایران می‌تواند با ساماندهی شرایط اقتصاد داخلی کشور و تقویت بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در کشورهای منطقه سهم خود را در میان شرکا و رقبای اقتصادی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ارتقا ببخشد.

در حوزهٔ امنیتی، از برههٔ زمانی استقلال کشورهای منطقه، راهبرد ج.ا.ایران بر این بوده است که با کنشگری فعالانه از طریق هم‌افزایی با قدرت‌های منطقه‌ای مثل چین در حل و فصل مناقشات و تنش‌های داخلی کشورهای منطقه ایفای نقش نماید. مثل میانجیگری ایران در امضای توافقنامه صلح در تاجیکستان در سال ۱۹۹۷ میلادی. این راهبرد نشان از آن است که ج.ا.ایران امنیت کشورهای منطقهٔ آسیای مرکزی را امنیت خود تعریف کرده است. همچنین در حوزهٔ گسترش دامنهٔ افراطی‌گری و بنیادگرایی اسلامی ج.ا.ایران نگرانی‌های مشترکی با کشورهای منطقه دارد (Ramini, 2016:1). بر همین اساس، ج.ا.ایران در صدد است از طریق گسترش همکاری‌های امنیتی با کشورهای منطقه در ایجاد حلقه‌های امنیتی بر ضد این گروه‌های تروریستی نقش‌آفرین باشد.

در حوزهٔ ارتباطی، ج.ا.ایران به علت داشتن مرز زمینی و دریایی با سرزمین محصور در خشکی^۱ آسیای مرکزی، سعی دارد توسعه کریدورهای ارتباطی شمال-جنوب و شرق-غرب را در اولویت طرح‌های توسعه ملی و سرزمینی قرار دهد تا با دیپلماسی عقلایی مقدمات وابسته‌سازی کشورهای منطقه برای اتصال از طریق خاک خود به حوزه‌های ژئوپلیتیکی پیرامونی و آب‌های آزاد را در دستور کار قرار دهد.

---

1. Land lock.

روش‌شناسی

از منظر شیوه انجام تحقیق، توصیفی-کاربردی و پیمایشی مبتنی بر کار میدانی، استفاده از پرسشنامه‌ها، مدل برنامه‌ریزی راهبردی SWOT، است. همچنین با انجام این تحقیق جنبه کاربردی آن در چارچوب تبیین راهبردهای کلان ج.ا.ایران بر مبنای کنشگری چین در محیط امنیتی آسیای مرکزی مشخص خواهد شد.

ابتدا داده‌های خام از طریق مطالعه مبانی نظری و پیشینه مرتبط با موضوع تحقیق جمع‌آوری شد و پرسشنامه مربوطه جهت سنجش عوامل مستخرجه بر اساس طیف لیکرت تهیه شد. جهت سنجش روایی، سؤال‌های طراحی شده بر اساس عامل‌ها در اختیار تعداد ۴۵ نفر از خبرگان و متخصصان مسلط به مفاهیم تحقیق داده شد و از آن‌ها خواسته شد، عامل‌ها را مورد ارزیابی قرار دهند. به این ترتیب شکل ظاهری، معرفت محتوایی، قدر کفایت سنج‌ها و توانایی سؤال‌ها در انعکاس سنج‌ها تأیید شد. برای محاسبه‌ی ضریب پایایی، ابتدا در مرحله پیش‌آزمون، پایایی پرسشنامه توزیع شده تعیین شده و در مرحله دوم با استفاده از نرم‌افزار SPSS ضریب آلفای ۰/۸۷ برآورد شد، بنابراین با توجه به اینکه میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده بالاتر از ۰/۷ است، پرسشنامه از پایایی لازم برخوردار است.

جدول (۴): برآورد پایایی ابزار اندازه‌گیری تحقیق

آزمون پایایی	تعداد پاسخگویان (نفر)	ضریب آلفای کرونباخ
آلفای کرونباخ	۴۵	۰/۸۷
تأیید پایایی پرسشنامه تحقیق: میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده بالاتر از ۰/۷ است		

جامعه آماری تحقیق حاضر تمامی صاحب‌نظران، کارشناسان و متخصصان حوزه مطالعات منطقه‌ای، روابط بین‌الملل، علوم سیاسی، کارشناسان منطقه آسیای مرکزی، دیپلمات‌ها و کارشناسان وزارت امور خارجه است. جامعه نمونه در این پژوهش هدفمند است و جمعیت و حجم نمونه مورد نظر این تحقیق بر مبنای مشاوره با خبرگان، متخصصان، اساتید و صاحب‌نظران حوزه مطالعات آسیای مرکزی از طریق تکمیل پرسشنامه طراحی شده تا ۴۵ نفر و مصاحبه تا اشباع نظری تعیین شده است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در راستای برنامه‌ریزی راهبردی امنیت از تکنیک سوات^۱ استفاده شده است. ماتریس «سوات» یک چارچوب مفهومی برای شناسایی و تحلیل «تهدیدها»^۲، «فرصت‌ها»^۳، در محیط خارجی و ارزیابی «ضعف‌ها»^۴ و «قوت‌ها»^۵ درونی یک سیستم است (گلکار، ۱۳۸۴: ۴۶). این تکنیک، یکی از مناسب‌ترین فنون برنامه‌ریزی و تجزیه و تحلیل راهبردی است که امروزه طراحان و ارزیابان راهبردی از آن به‌عنوان ابزاری نوین برای تحلیل عملکردها و وضعیت شکاف استفاده می‌کنند. در واقع، مدل سوات یکی از روش‌های برنامه‌ریزی راهبردی است (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۹۳: ۳۶۹). برای ترسیم ماتریس، باید نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها مشخص شود. نقاط قوت و ضعف بیانگر وضعیت درونی و فرصت‌ها و تهدیدها بیانگر عوامل بیرونی سیستم هستند؛ به عبارت دیگر، تحلیل قوت‌ها، ضعف‌ها در محیط درونی و تحلیل فرصت‌ها و تهدیدها از محیط بیرونی یک جریانی نظام‌مند است (ابراهیم‌زاده و موسوی، ۱۳۹۳). در مرحله بعد این چهار مؤلفه دوه‌دو در مقابل هم قرار گرفته که از این مقابله و ترکیب، راهبردها به دست می‌آیند. در واقع با استفاده از این تکنیک، پژوهش حاضر به دنبال تحلیلی درست از توانایی‌ها و ضعف‌های موجود در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی و ارائه راهبردهای مناسب جهت دستیابی به امنیت پایدار در محیط امنیتی کشور است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

سنجش عوامل داخلی و خارجی^۱: در این مرحله با استفاده از پرسشنامه، نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها از دیدگاه استادان، متخصصان و کارشناسان حوزه مطالعات امنیتی و آسیای مرکزی مورد سنجش قرار گرفت. بر این اساس، مهم‌ترین ویژگی‌های محیط داخلی و خارجی محدوده مورد مطالعه به تفکیک هر کدام از ابعاد مورد بررسی، به

1. Strengths- Weaknesses-opportunity- Treats (SWOT).
2. Treats.
3. Opportunities.
4. Weaknesses.
5. Strengths.
6. Internal and External Factors Analysis.

شرح جداول (۵ تا ۸) است. در ستون اول این جداول عوامل خارجی و داخلی، مهم‌ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی از بابت کنشگری چین ذکر شده‌اند. در ستون دوم، به هر یک از این عوامل بر اساس نتایج حاصل از پیمایش صورت گرفته، وزنی از یک (مهم‌ترین) تا صفر (بی‌اهمیت‌ترین) اختصاص یافته است؛ هر چقدر وزن یک عاملی بیشتر باشد، نقش آن در تحولات محیط امنیتی ج.ا.ایران در منطقه آسیای مرکزی بیشتر خواهد شد. در ستون سوم جداول مذکور، به هر عامل امتیازی از ۴ (بسیار خوب) تا ۱ (ضعیف) داده شده است. در ستون چهارم امتیاز وزنی عوامل محاسبه شده که با ضرب وزن به رتبه عوامل به دست آمده است. سرانجام امتیازات وزنی تمام عواملی خارجی و داخلی در ستون چهارم به طور جداگانه با یکدیگر جمع گردیده و محاسبه شده است. امتیاز وزنی کل نشان می‌دهد که یک سیستم چگونه به عوامل و نیروهای موجود و بالقوه در محیط بیرونی‌اش پاسخ می‌دهد. همیشه متوسط امتیاز وزنی کل در یک سیستم در یک زمینه، عدد ۳ است (هانگر و ویلن^۱: ۱۳۸۴: ۹۲-۹۰)، چنان‌چه بالاتر از آن باشد، اهمیت آن بیشتر و اگر کمتر از آن باشد، از اهمیت و تأثیرگذاری کمتری برخوردار است.

بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته، جمع وزن عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) برابر با «۱» بوده و مجموعه امتیاز وزنی عوامل خارجی برابر با «۲/۶۳» است. نتایج حاصل از اولویت‌بندی نقاط فرصت‌ها و تهدیدها (عوامل خارجی) نشان می‌دهد که مهم‌ترین فرصت‌هایی که در زمینه اثرگذاری بر محیط امنیتی ج.ا.ایران در منطقه آسیای مرکزی به علت حضور چین وجود دارد، عبارت‌اند از: موضع‌گیری‌های صریح و چین در برابر آمریکا و غرب و ناتو با هدف پیشگیری از ادامه توسعه نفوذ و سلطه غرب در قلمرو آسیای مرکزی با امتیاز وزنی [۰/۳۱۶] به‌عنوان مهم‌ترین فرصت، تمایل حکومت چین برای عقد قراردادهای تجاری و اقتصادی با ج.ا.ایران در سطح راهبردی و در مقیاس منطقه‌ای با امتیاز وزنی [۰/۲۴] دومین فرصت شناخته شده‌اند. کم‌اهمیت‌ترین فرصت از دیدگاه پاسخگویان،

همگرایی اقتصادی چین با کشورهای منطقه برای ممانعت از نفوذ اقتصادی آمریکا و اتحادیه اروپا و رژیم صهیونیستی در منطقه با امتیاز [۰/۱۳۴] است (جدول ۵).
جدول (۵): تجزیه و تحلیل فرصت‌های حضور و کنشگری چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی

امتیاز وزنی	رتبه بندی	وزن	فرصت‌ها
۰/۳۱۶	۴	۰/۰۷۹	O ₁ - موضع‌گیری‌های صریح و چین در برابر آمریکا و غرب و ناتو با هدف پیشگیری از ادامه توسعه نفوذ و سلطه غرب در قلمرو آسیای مرکزی
۰/۲۱۳	۳	۰/۰۷۱	O ₂ - کنشگری در معادلات امنیتی منطقه در حوزه مقابله با قدرت گرفتن گروه‌های افراط‌گرای اسلامی
۰/۱۳۴	۲	۰/۰۶۷	O ₃ - همگرایی اقتصادی چین با کشورهای منطقه برای ممانعت از نفوذ اقتصادی آمریکا و اتحادیه اروپا و رژیم صهیونیستی در منطقه
۰/۲۳۱	۳	۰/۰۷۷	O ₄ - موقعیت ممتاز جغرافیایی منطقه آسیای مرکزی فرصت بهینه برای فراهم‌سازی شرایط جهت گسترش ارتباطات جاده‌ای و ریلی بین ایران و چین
۰/۲۰۴	۳	۰/۰۶۸	O ₅ - همکاری امنیتی با کشورهای منطقه برای مقابله با بی‌ثباتی‌های سیاسی، قاچاق مواد مخدر و تروریسم برای حفظ ثبات و امنیت پایدار در آسیای مرکزی
۰/۱۳۸	۲	۰/۰۶۹	O ₆ - استفاده ابزاری از پیمان شانگهای برای مرتفع نمودن مسائل و مشکلات امنیتی و اقتصادی کشورهای منطقه
۰/۲۴	۳	۰/۰۰۸	O ₇ - تمایل حکومت چین برای عقد قراردادهای تجاری و اقتصادی با ج.ا.ایران در سطح راهبردی و در مقیاس منطقه‌ای
۱/۵	-	۰/۵۱۱	جمع

منبع: نگارندگان

مهم‌ترین تهدیدهای حضور و کنشگری چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی که بر اساس پیمایش به عمل آمده، به این ترتیب مشخص شده است؛ دسترسی به منابع ارزان انرژی نفت و گاز منطقه و جایگزینی منابع منطقه با نفت ایران با امتیاز وزنی [۰/۱۸۳] در جایگاه اول، تنگ‌تر شدن عرصه برای کنشگری ایران با حضور چین در منطقه با امتیاز وزنی [۰/۱۳۸] در جایگاه دوم قرار گرفت. عامل؛ برخورد دوگانه چین با ایران در قبال پذیرش درخواست پیوستن آن در پیمان شانگهای با امتیاز وزنی [۰/۰۹۶]، تهدید چندان مهمی برای محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی محسوب نمی‌شود.

جمع وزن عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف) برابر با «۱» بوده و مجموعه امتیاز وزنی عوامل داخلی برابر با «۳/۵۶۹» است. تحلیل‌های صورت گرفته در زمینه نقاط قوت برنامه‌ریزی راهبردی ج.ا.ایران در محیط امنیتی آسیای مرکزی در مواجهه با کنشگری چین نشان می‌دهد که عامل هم‌سو بودن سیاست‌های کلان منطقه‌ای ایران و چین برای مقابله با اقدامات یک‌جانبه آمریکا بر ضد ایران در منطقه با امتیاز وزنی [۰/۳۰۴] مهم‌ترین نقطه قوت بوده و در رتبه دوم، زمینه‌سازی دولت برای گسترش همکاری‌های اقتصادی بین ج.ا.ایران و چین در سطح راهبردی و طولانی‌مدت (۲۵ ساله) با امتیاز وزنی [۰/۲۷۶] قرار گرفته است. پافشاری مجددانه ایران برای عضویت در پیمان شانگهای جهت کنشگری واقع‌گرایانه در منطقه با همکاری چین با امتیاز وزنی [۰/۱۱۸] کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت منطقه تعیین شده است (جدول ۶).

جدول (۶): تجزیه و تحلیل نقاط قوت ج.ا.ایران در راهبرد مواجهه با کنشگری چین در محیط امنیتی

آسیای مرکزی

امتیاز وزنی	رتبه بندی	وزن	نقاط قوت
۰/۲۷۶	۴	۰/۰۶۹	S ₁ - زمینه‌سازی دولت برای گسترش همکاری‌های اقتصادی بین ج.ا.ایران و چین در سطح راهبردی و طولانی‌مدت (۲۵ ساله)
۰/۲۷۲	۴	۰/۰۶۸	S ₂ - همکاری بهینه ایران با چین در انتقال فناوری و تکنولوژی نظامی به ایران جهت بهینه‌سازی راهبردی‌های امنیتی ایران در قبال آسیای مرکزی
۰/۳۰۴	۴	۰/۰۷۶	S ₃ - هم‌سو بودن سیاست‌های کلان منطقه‌ای ایران و چین برای مقابله با اقدامات یک‌جانبه آمریکا بر ضد ایران در منطقه
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	S ₄ - درک مشترک دو کشور از خطرات و تهدیدهای ناشی از گسترش شبکه‌های تروریستی و افراط‌گرایی اسلامی در سطح منطقه
۰/۱۹۲	۳	۰/۰۶۴	S ₅ - موقعیت جغرافیایی کلیدی ایران و جایگاه بی‌نظیر آن در راهبردهای اقتصادی چین در منطقه
۰/۱۲۲	۲	۰/۰۶۱	S ₆ - برخورداری ج.ا.ایران از موقعیت دریایی و ارتباطی بی‌نظیر و علاقه‌مندی چین برای سرمایه‌گذاری در توسعه شبکه‌های ارتباطی و بنادر اقیانوسی ایران
۰/۱۸۹	۳	۰/۰۶۳	S ₇ - تأکید بر گسترش روابط با همسایگان شرقی و غالب بودن نگاه به شرق در اسناد بالادستی کشور
۰/۱۱۸	۲	۰/۰۵۹	S ₈ - پافشاری مجددانه ایران برای عضویت در پیمان شانگهای جهت کنشگری واقع‌گرایانه در منطقه با همکاری چین
۱/۷۱	-	۰/۵۲	جمع

منبع: نگارندگان

اهم نقاط ضعف برنامه ریزی راهبردی ج.ا.ایران در محیط امنیتی آسیای مرکزی در مواجهه با چین، عامل اول؛ انزوای جغرافیایی ایران در طرح‌ها و پروژه‌های کلان منطقه‌ای در حوزه حمل‌ونقل و انرژی و فرصت‌زایی برای چین جهت کنشگری در محیط امنیتی کشور در آسیای مرکزی با امتیاز وزنی [۰/۲۹۲]، عامل دوم؛ عدم امضا و قطعی نشدن سند راهبردی همکاری بین ج.ا.ایران و چین برای نهادینه‌سازی الگوی همکاری‌های تجاری و اقتصادی ج.ا.ایران با چین در منطقه آسیای مرکزی با امتیاز وزنی [۰/۲۱۳] و عدم توفیق سیاست‌های منطقه‌ای ایران در حوزه نفوذ فرهنگی در منطقه آسیای مرکزی باعث افزایش کنشگری چین در این حوزه گردیده است، با امتیاز وزنی [۰/۱۲۶] در رده آخر قرار دارد.

تعیین راهبرد برتر

همان‌طور که جدول (۷) نشان می‌دهد، مجموع امتیاز وزنی عوامل درونی در خط افقی و مجموع امتیاز وزنی عوامل بیرونی در خط عمودی قرار می‌گیرد و بعد محل برخورد این‌ها، راهبرد بهینه را نشان می‌دهد. امتیاز وزنی عناصر چهارگانه SWOT، به این صورت برآورد شده است: ۱- نقاط قوت (۱/۷۱)؛ ۲- نقاط ضعف (۱/۳۱)؛ ۳- فرصت‌ها (۱/۵) و ۴- تهدیدها (۱/۱۳). مجموع امتیاز وزنی عوامل داخلی «۳/۰۲» است و مجموع امتیاز وزنی عوامل خارجی «۲/۶۳» به دست آمده است. بر طبق نتیجه به دست آمده، با توجه به اینکه کشیدگی به طرف راهبرد «SO» است، بهره‌گیری از قوت‌ها، درصد بهره‌برداری از فرصت‌ها جهت برنامه ریزی راهبردی امنیتی در منطقه آسیای مرکزی برای ج.ا.ایران، موفقیت‌آمیز خواهد بود؛ بنابراین می‌توان گفت که بهترین استراتژی و راهبرد برای این پژوهش، «راهبرد تهاجمی» است (شکل ۱).

جدول (۷): امتیاز وزنی (SWOT) برنامه‌ریزی راهبردی جهت مواجهه با کنشگری چین در محیط

امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی

عوامل	عناصر	امتیاز وزنی	جمع امتیاز
داخلی	نقاط قوت	۱/۷۱	۳/۰۲
	نقاط ضعف	۱/۳۱	
خارجی	فرصت‌ها	۱/۵	۲/۶۳
	تهدیدها	۱/۱۳	

۴	راهبرد تهاجمی (SO)	راهبرد محافظه‌کارانه (WO)	راهبرد رقابتی (ST)	راهبرد تدافعی (WT)
۳٫۵	راهبرد گزینشی شده			
۳				
۲٫۵				
۲				
۱٫۵				
۱				
	عوامل داخلی			

شکل (۱): ماتریس ارزیابی موقعیت راهبردهای کنشگری چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی (ترسیم: نگارندگان)

تدوین راهبردها

تدوین راهبردها، بر اساس ترکیب چهار عامل دخیل در مدل برنامه‌ریزی راهبردی صورت می‌گیرد که البته در جریان عمل، برخی از راهبردها با یکدیگر هم‌پوشانی داشته یا به‌طور هم‌زمان و هماهنگ با یکدیگر به اجرا درمی‌آیند. در واقع، برحسب وضعیت مورد مطالعه، چهار دسته راهبرد را که از نظر درجه‌ی کنشگری متفاوت هستند، به شرح زیر تدوین می‌گردد:

۱. راهبردهای SO (راهبردهای تهاجمی): با بهره‌گیری از قوت‌ها، درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها است؛
- ۲- راهبردهای ST (راهبردهای رقابتی): برای دوری از تهدیدها، از نقاط قوت استفاده می‌کند؛
- ۳- راهبردهای WO (راهبردهای محافظه‌کارانه): با بهره‌جستن از فرصت‌ها، نقاط ضعف را کاهش می‌دهد؛
- ۴- راهبردهای WT (راهبردهای تدافعی): نقاط ضعف را کاهش و از تهدیدها دوری می‌کند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰-۹).

اکنون با توجه به مطالعات وضع موجود و با استنتاج از بررسی‌های موردی، برای اتخاذ راهبرد بهینه در مواجهه با حضور و کنشگری چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی، راهبردهای جامع و واقع‌بینانه پیشنهاد می‌گردد. همان‌طور که شکل شماره (۱) نشان داده شد، سنگینی عوامل در بردار «SO» متمرکز است. با توجه به نتایج جداول تجزیه و تحلیل عوامل درونی و خارجی و اهداف کلانی که برای محدوده شناسایی شده‌اند، راهبردهایی در راستای نهادینه‌سازی سیاست‌های منطقه‌ای کشور برای تقویت نقاط قوت و استفاده بهینه از فرصت‌های پیش‌رو مبتنی بر بخش‌های چهارگانه تکنیک سوات ارائه می‌شود.

جدول (۸): راهبردهای تدوین‌شده بر مبنای تحلیل SWOT کنشگری چین در محیط امنیتی ج.ا.ایران

در منطقه آسیای مرکزی

راهبردهای تهاجمی (SO)
SO1: گسترش تعاملات سیاسی و امنیتی با چین در حوزه مقابله با گروه‌های افراط‌گرای اسلامی در آسیای مرکزی (S7 و O2)؛
SO2: گسترش دامنه کنشگری مشترک سیاسی ایران و چین در آسیای مرکزی برای تقابل با حضور آمریکا و غرب و ناتو با هدف پیشگیری از ادامه توسعه نفوذ و سلطه غرب در منطقه (S3 و O1)؛
SO3: گسترش همکاری‌های اقتصادی بین ج.ا.ایران و چین در سطح راهبردی در قالب پیمان همکاری طولانی‌مدت (۲۵ ساله) جهت همگرایی دو کشور برای مقابله با نفوذ اقتصادی و نظامی آمریکا، ناتو و اتحادیه اروپا در منطقه (S1 و O1 و O3)؛
SO4: برنامه‌ریزی برای بهره‌برداری بهینه از موقعیت جغرافیایی کلیدی و موقعیت دریایی و ارتباطی بی‌نظیر کشور برای ترغیب چین جهت سرمایه‌گذاری در توسعه شبکه‌های ارتباطی و بنادر اقیانوسی ایران (S6 و S5 و O4)؛
SO5: پیگیری عضویت ج.ا.ایران در پیمان شانگهای جهت کنشگری واقع‌گرایانه در منطقه با همکاری چین جهت کمک به مرتفع نمودن مسائل و مشکلات امنیتی و اقتصادی کشورهای منطقه (S8 و O6)؛
SO6: گسترش دامنه همکاری بهینه دو کشور در حوزه نظامی و امنیتی و فناوری نظامی برای مقابله با بی‌ثباتی‌های سیاسی، قاچاق مواد مخدر و تروریسم برای حفظ ثبات و امنیت پایدار در آسیای مرکزی (S2 و O5)؛

منبع: نگارندگان

با توجه به ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و عوامل خارجی، راهبردهایی که باید مورد توجه قرار گیرند، راهبردهای بهره‌گیری از قوت‌ها برای بهره‌برداری بهینه از فرصت‌های موجود در مواجهه با کنشگری چین در منطقه آسیای مرکزی (راهبردهای تهاجمی -SO) است. در این مرحله، از طریق پرسشنامه QSPM و مراجعه به جامعه صاحب‌نظر علاوه بر این تحلیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک^۱ برای شناسایی میزان جذابیت هر یک از عوامل راهبردهای چهارگانه (WT-WO-ST-SO) مورد استفاده قرار گرفت. با تشکیل ماتریس کمی برنامه‌ریزی استراتژیک^۲ راهبردهای شش‌گانه مستخرجه اولویت‌بندی شده است. برای اولویت‌بندی شش راهبرد مستخرجه از جدول QSPM جامعه صاحب‌نظر خواسته شده تا مطابق جدول (۹) میزان جذابیت هر یک از عامل‌های مربوط به چهار مؤلفه فرصت‌ها، تهدیدات، نقاط قوت و نقاط ضعف مشخص گردیده و با ضرب عدد جذابیت هر عامل در امتیاز وزن‌دار همان عامل جمع جذابیت عامل استخراج شده است. در نهایت برای تعیین اولویت راهبردهای شش‌گانه امتیاز مجموع جذابیت تک‌تک راهبردهای بر اساس جدول QSPM محاسبه شده و راهبردها اولویت‌بندی شده‌اند.

جدول (۹): تعیین ضریب جذابیت راهبردهای شش‌گانه تثبیت و گسترش محیط امنیتی ج.ا.ایران در

آسیای مرکزی^۳

SWOT	ضریب	راهبرد ۱			راهبرد ۲			راهبرد ۳			راهبرد ۴			راهبرد ۵			راهبرد ۶			
		۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	
فرصت‌ها	O ₁	۰/۰۷۹	۱	۰/۰۷۹	۴	۰/۳۱۶	۳	۰/۲۳۷	۲	۰/۱۵۸	۳	۰/۲۳۷	۳	۰/۲۳۷	۳	۰/۲۳۷	۲	۰/۲۳۷	۲	۰/۱۵۸
	O ₂	۰/۰۷۱	۴	۰/۲۸۴	۱	۰/۰۷۱	۲	۰/۱۴۲	۱	۰/۰۷۱	۳	۰/۲۱۳	۳	۰/۲۱۳	۳	۰/۲۱۳	۳	۰/۲۱۳	۳	۰/۲۱۳
	O ₃	۰/۰۶۷	۱	۰/۰۶۷	۳	۰/۲۰۱	۴	۰/۰۹۶	۲	۰/۱۳۴	۱	۰/۰۶۷	۱	۰/۰۶۷	۱	۰/۰۶۷	۲	۰/۱۳۴	۲	۰/۱۳۴
	O ₄	۰/۰۷۷	۲	۰/۱۵۴	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷	۲	۰/۰۷۷
	O ₅	۰/۰۶۸	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۴	۰/۲۷۲	۴	۰/۲۷۲	۴	۰/۲۷۲	۴	۰/۲۷۲	۴	۰/۲۷۲
	O ₆	۰/۰۶۹	۲	۰/۱۳۸	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۲	۰/۱۳۸	۲	۰/۱۳۸	۴	۰/۱۷۴	۲	۰/۱۳۸	۲	۰/۱۳۸
	O ₇	۰/۰۰۸	۳	۰/۲۴	۳	۰/۲۴	۴	۰/۳۲	۳	۰/۲۴	۳	۰/۲۴	۳	۰/۲۴	۳	۰/۲۴	۳	۰/۲۴	۳	۰/۲۴

1. Quantitative Strategic Planning Matrix (QSPM).

2. QSPM.

3. QSPM.

SWOT	ضریب	راهبرد ۱			راهبرد ۲			راهبرد ۳			راهبرد ۴			راهبرد ۵			راهبرد ۶		
		جدید	تجدید	تجدید	جدید	تجدید	تجدید	جدید	تجدید	تجدید	جدید	تجدید	تجدید	جدید	تجدید	تجدید	جدید	تجدید	تجدید
تهدیدات	T1	۰/۰۶۴	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲
	T2	۰/۰۶۷	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳	۰/۲۰۱	۳
	T3	۰/۰۷۶	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۱۵۲	۲
	T4	۰/۰۷۳	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲	۰/۱۴۶	۲
	T5	۰/۰۷۹	۱	۰/۰۷۹	۱	۰/۱۵۸	۲	۰/۱۵۸	۲	۰/۱۵۸	۲	۰/۱۵۸	۲	۰/۱۵۸	۲	۰/۱۵۸	۲	۰/۱۵۸	۲
	T6	۰/۰۶۱	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲
	T7	۰/۰۶۴	۱	۰/۰۶۴	۱	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲
تفاوتهای	S1	۰/۰۶۹	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۱۷۴	۴	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳
	S2	۰/۰۶۸	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۱۹۲	۲	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳
	S3	۰/۰۷۶	۲	۰/۱۵۲	۲	۰/۳۰۴	۴	۰/۲۲۸	۳	۰/۳۰۴	۴	۰/۳۰۴	۴	۰/۳۰۴	۴	۰/۳۰۴	۴	۰/۳۰۴	۴
	S4	۰/۰۰۶	۴	۰/۲۴	۴	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲	۰/۱۲	۲
	S5	۰/۰۶۴	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۹۲	۳	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲	۰/۱۲۸	۲
	S6	۰/۰۶۱	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۸۳	۳	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲	۰/۱۲۲	۲
	S7	۰/۰۶۳	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳	۰/۱۸۹	۳
	S8	۰/۰۵۹	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲	۰/۱۱۸	۲
تفاوذهای	W1	۰/۰۶۹	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۰۹۴	۲	۰/۰۶۹	۱	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳	۰/۲۰۳	۳
	W2	۰/۰۷۳	۱	۰/۰۷۳	۱	۰/۰۷۳	۱	۰/۱۴۶	۲	۰/۰۷۳	۱	۰/۰۷۳	۱	۰/۰۷۳	۱	۰/۰۷۳	۱	۰/۰۷۳	۱
	W3	۰/۰۷۱	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲	۰/۱۴۲	۲
	W4	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱	۰/۱۴	۲	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱	۰/۰۰۷	۱
	W5	۰/۰۶۸	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳	۰/۲۰۴	۳
	W6	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱	۰/۱۲۶	۲	۰/۱۲۶	۲	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱	۰/۰۶۳	۱
	W7	۰/۰۶۶	۳	۰/۱۹۸	۳	۰/۱۳۲	۲	۰/۱۹۸	۳	۰/۱۳۲	۲	۰/۱۳۲	۲	۰/۱۳۲	۲	۰/۱۳۲	۲	۰/۱۳۲	۲
جمع کل	۲	۴/۳۷۱	۴/۳۷۳	۴/۴۵	۴/۲۷	۴/۱۷	۴/۳۷۴												

اولویت‌بندی راهبردهای گزینش شده

با توجه به خروجی جدول QSPM و مجموع ضرایب جذابیت هر یک از راهبردهای شش‌گانه ترتیب و توالی راهبردها بر اساس اولویت و اهمیت راهبردهای مواجهه با کنشگری چین در آسیای مرکزی به شرح زیر اولویت‌بندی شد:

- اولویت اول؛ راهبرد شماره ۳ با ضریب جذابیت ۴/۴۵؛ گسترش همکاری‌های اقتصادی بین ج.ا.ایران و چین در سطح راهبردی در قالب پیمان همکاری طولانی‌مدت (۲۵ ساله) جهت همگرایی دو کشور برای مقابله با نفوذ اقتصادی و نظامی آمریکا، ناتو و اتحادیه اروپا در منطقه، است.

۲. اولویت دوم: راهبرد شماره ۶ با ضریب جذابیت ۴/۳۷۴؛ گسترش دامنه همکاری بهینه دو کشور در حوزه نظامی و امنیتی و فناوری نظامی برای مقابله با بی‌ثباتی‌های سیاسی، قاچاق مواد مخدر و تروریسم برای حفظ ثبات و امنیت پایدار در آسیای مرکزی، است.
۳. اولویت سوم: راهبرد شماره ۲ با ضریب جذابیت ۴/۳۷۳؛ گسترش دامنه کنشگری مشترک سیاسی ایران و چین در آسیای مرکزی برای تقابل با حضور آمریکا و غرب و ناتو با هدف پیشگیری از ادامه توسعه نفوذ و سلطه غرب در منطقه، است.
۴. اولویت چهارم: راهبرد شماره ۱ با ضریب جذابیت ۴/۳۷۱؛ گسترش تعاملات سیاسی و امنیتی با چین در حوزه مقابله با گروه‌های افراط‌گرای اسلامی در آسیای مرکزی، است.
۵. اولویت پنجم: راهبرد شماره ۴ با ضریب جذابیت ۴/۲۷؛ برنامه‌ریزی برای بهره‌برداری بهینه از موقعیت جغرافیایی کلیدی و موقعیت دریایی و ارتباطی بی‌نظیر کشور برای ترغیب چین جهت سرمایه‌گذاری در توسعه شبکه‌های ارتباطی و بنادر اقیانوسی ایران، است.
۶. اولویت ششم: راهبرد شماره ۵ با ضریب جذابیت ۴/۱۷؛ پیگیری عضویت ج.ا.ایران در پیمان شانگهای جهت کنشگری واقع‌گرایانه در منطقه با همکاری چین جهت کمک به مرتفع نمودن مسائل و مشکلات امنیتی و اقتصادی کشورهای منطقه، است.
بنابراین اولویت‌دارترین راهبرد ج.ا.ایران برای مواجهه با کنشگری چین در منطقه آسیای مرکزی، گسترش همکاری‌های اقتصادی بین ج.ا.ایران و چین در سطح راهبردی در قالب پیمان همکاری طولانی‌مدت (۲۵ ساله) جهت همگرایی دو کشور برای مقابله با نفوذ اقتصادی و نظامی آمریکا، ناتو و اتحادیه اروپا در منطقه، است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

از آنجایی که مطابق خروجی تحلیل SWOT، کشیدگی به طرف «SO» است، بهره‌گیری از قوت‌ها، درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها جهت برنامه‌ریزی راهبردی امنیتی در منطقه

آسیای مرکزی برای ج.ا.ایران، موفقیت‌آمیز خواهد بود؛ بنابراین می‌توان گفت که بهترین استراتژی و راهبرد برای این پژوهش، «راهبرد تهاجمی» است. در همین راستا اهم راهبردهای پیشنهادی برای ج.ا.ایران جهت مواجهه با کنشگری چین در محیط امنیتی آسیای مرکزی در حوزه امنیت و نظامی شامل موارد زیر است:

الف) گسترش تعاملات اقتصادی با چین و محور قرار دادن آن برای تثبیت محیط امنیتی ج.ا.ایران در آسیای مرکزی برای مقابله با نفوذ اقتصادی، سیاسی، نظامی و امنیتی آمریکا، ناتو و اتحادیه اروپا در منطقه آسیای مرکزی،

ب) پیگیری مجددانه دستگاه دیپلماسی کشور برای عضویت در پیمان شانگهای جهت کنشگری واقع‌گرایانه در منطقه با همکاری چین جهت کمک به حل و فصل مسائل امنیتی منطقه،
ج) برنامه‌ریزی کلان برای استفاده هدفمند از موقعیت جغرافیایی کلیدی ایران و تثبیت جایگاه این مؤلفه مهم ژئوپلیتیکی در دکترین نظامی و امنیتی بین ج.ا.ایران و چین در منطقه آسیای مرکزی،

د) تعریف منافع مشترک بین ایران و چین برای گسترش همکاری با این کشور در زمینه فناوری نظامی و اجرای رزمایش‌های مشترک نیروهای نظامی و امنیتی دو کشور در راستای ارتقای سطح هم‌افزایی امنیتی در مواجهه با تهدیدات تروریستی و گروه‌های افراط‌گرای اسلامی در منطقه آسیای مرکزی،

ه) پیگیری واقع‌بینانه سیاست‌های ایدئولوژیکی ج.ا.ایران در منطقه برای کسب همراهی و همکاری چین جهت احقاق حقوق اسلام‌گراهای میانه‌رو و

و) گسترش کریدور ارتباطی ایران و چین از طریق آسیای مرکزی بر مبنای اسناد بالادستی کشور در گسترش روابط با همسایگان شرقی برای همکاری مشترک در زمینه‌های صنعت و نفت و گاز منطقه.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- امینیان، بهادر (۱۳۹۰)، محیط امنیتی ایران و تحولات بیداری اسلامی، فصلنامه آفاق امنیت، سال چهارم، شماره ۱۳، تهران، مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور، صص ۱۷-۲.
- تقی‌زاده انصاری، محمد (۱۳۹۷)، بررسی گسترش نفوذ ژئواکونومیکی چین در آسیای مرکزی، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره هشتم، شماره پیاپی ۲۹، صص ۹۷-۱۲۴.
- حکمت‌نیا، حسن و موسوی میرنجنف (۱۳۹۳)، کاربرد مدل در جغرافیا با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و ناحیه‌ای، یزد؛ انتشارات علم نوین، چاپ سوم.
- خداقلی پور، علیرضا (۱۳۹۶)، ابتکار کمربند راه چین و تأثیر آن بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست خارجی، تهران؛ سال سی‌ویکم، شماره ۱، صص ۴۹-۱۷.
- دهشیری، محمدرضا و شایسته‌سازان، محمدحسین (۱۳۹۶)، راهبردهای سیاست خارجی چین و ژاپن در آسیای مرکزی، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، تهران؛ شماره ۹۷، صص ۱۰۱-۷۱.
- رفیع، حسین و بختیاری‌جامی، محسن (۱۳۹۵)، رویکرد نئومرکانتیلیست روسیه و چین به انرژی آسیای مرکزی، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی قفقاز، تهران؛ شماره ۹۵.
- عصاربان‌نژاد، حسین و نادى، حمیدرضا (۱۳۸۹)، درآمدی بر شناخت و تحلیل محیط امنیتی، مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۴۰، علمی-پژوهشی ۱۷۸-۱۵۳.
- فرهادی، محمد (۱۳۹۵)، تغییر رویکرد سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در آسیای میانه و تأثیر آن بر محیط امنیتی ج.ا.ایران، فصلنامه امنیت ملی، سال هفتم، شماره ۲۳، صص ۱۶۴-۱۳۹.
- فیرحی، داود (۱۳۹۵)، آسیای میانه؛ ایران و اسلام، فصلنامه سیاست، دوره ۴۶، شماره ۱، صص ۲۰۹-۱۸۹.
- کرمی، جهانگیر و عزیزی، حمیدرضا (۱۳۹۲)، روابط امنیتی چین با آسیای مرکزی: از پیوندهای امنیتی تا مجموعه امنیتی، فصلنامه مطالعات اوراسیای مرکزی، سال ششم، شماره ۱۲، صص ۱۵۴-۱۳۵.
- کرمی، جهانگیر و کریمیان، علیرضا (۱۳۹۶)، ایران و آسیای مرکزی روندهای منطقه‌ای و چشم‌انداز آینده، فصلنامه سیاست جهانی، دوره ۶، سال ۳، صص ۶۲-۴۱.
- گلکار، کورش (۱۳۸۴)، مناسب‌سازی تکنیک تحلیلی سوات برای کاربرد در طراحی شهری، نشریه صفا، دوره ۱۵، شماره ۴۱، صص ۴۴-۶۵.
- مرکز مطالعات راهبردی دانا (۱۳۹۸)، راهبردهای دسترسی و ضددسترسی در منطقه خاورمیانه، نمای راهبردی شماره ۲۶۱.

- مصاحبه با جهانگیر کرمی (۹۸/۰۷/۲۹).
- نوائی، فرهاد و شاه‌علی، ملیحه (۱۳۹۱)، حزب التحریر و آینده اسلام‌گرایی در آسیای مرکزی از نگاه غرب، دو فصلنامه ایراس، سال ششم، شماره هشتم، صص ۱۳۰-۱۰۹.

ب. منابع انگلیسی

- Clarke, Michael (2017), China's Strategy in Greater Central Asia, Asian Affairs: An American Review, 40:1-19, 2013 Copyright C 2013 Taylor & Francis Group, LLC.
- Ramani, S.(2016), Has Iran Finally Found a Security Partner in Central Asia? The Diplomat, May 19, 2016; Published to <http://thediplomat.com/2016/05/has-iran-finally-found-a-securitypartner-in-central-asia>.
- Wastnidge, Edward.(2017), Central Asia in the Iranian geopolitical imagination, Cambridge Journal of Eurasian Studies, 2017, 1: #1YRJ04.
- Wei, Du (2016), The future of China Energy, The Northeast Asia Economic Review Vol.4. No. 1.
- <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1398/09/04/2143033>.